

KRIISEISTÄ KRITIIKKIIN - SUOMALAISTEN KAPITA- LISMIKRIITTISYYS JA SITÄ SELITTÄVÄT TEKIJÄT

Joella Jaatinen
Kandidaatintutkielma
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Joella Jaatinen	
Työn nimi Kriiseistä kritiikkiin-suomalaisten kapitalismikriittisyys ja sitä selittävät tekijät	
Oppiaine Sosiologia	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 31 + lähteet ja liitteet
Tiivistelmä <p>Tässä kandidatuksessani tarkastelen suomalaisten kapitalismikriittisyyttä ja tutkin, vaikuttavatko vastaajan ikäluokka, sukupuoli tai subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka hänen kapitalismikriittisyyteensä. Teoreettisena viitekehysenä olen tarkastellut Karl Marxin, Joseph Schumpeterin sekä Karl Polanyin erilaisia näkemyksiä kapitalismista ja siihen liittyvistä kriiseistä. Käsittelen kriisejä myös vuosien 2007–2009 finanssikriisin sekä vallitsevan ilmastokriisin kautta, jotka ovat myös edesauttaneet uusien yhteiskunnallisten liikkeiden syntyä, joista moni juuri kritisoi vallitsevaa kapitalistista talousjärjestelmää.</p> <p>Aineistona käytän Elinkeinoelämän valtuuskunnan syksyllä 2022 julkaistua arvo- ja asennetutkimusta. Selitettävä muuttuja on kapitalismikriittisyys ja selittävinä muuttujina toimivat ikäryhmät, sukupuoli sekä subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka. Aluksi tutkin jokaista muuttujaa erikseen yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Tämän jälkeen tarkastelin vielä kaikkia muuttujia yhdessä MCA-monimuuttujamenetelmällä ottaen mukaan vielä koulutuksen kontrollimuuttujaksi.</p> <p>Saatujen tulosten perusteella ikäryhmän nuorentuessa, kasvaa kapitalismikriittisyys myös lineaarisesti aina 90-luvulla syntyneisiin asti. 00-luvulla tai myöhemmin syntyneiden kohdalla kriittisyys kuitenkin kääntyy laskuun. Sukupuolen kohdalla kaikista kriittisimmän kapitalismiin suhtautuneet ovat muunsukupuolisia ja miesten asenteet olivat puolestaan kaikista myönteisimmät. Yhteiskuntaluokkaa tarkastellessa huomattiin kapitalismikriittisyyden lisääntyvän, mitä alempi vastaajan koettu yhteiskuntaluokka oli.</p> <p>Jokaista muuttujaa erikseen tarkasteltuna yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla havaittiin, kuinka kaikilla muuttujalla oli erittäin merkitsevä yhteys kapitalismikriittisyyteen. Kuitenkin MCA-monimuuttujamenetelmää käyttäessä kuitenkin havaitsin ikäryhmän selitysasteen pudonneen tilastollisesti ei merkitseväksi sukupuolen ja yhteiskuntaluokan pysyessä edelleen tilastollisesti erittäin merkitsevänä.</p>	
Asiasanat kapitalismi, kapitalismikritiikki, kriisit, kvantitatiivinen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Kapitalismikriittisyys summamuuttujan muodostaneet kysymykset...15	
TAULUKKO 2. Selittävät muuttujat (ikäryhmät, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka)..... 17	
TAULUKKO 3. Kontrollimuuttuja (koulutus)..... 18	
TAULUKKO 4. Ikäryhmän ja kapitalismikriittisyyden välinen yhteys 22	
TAULUKKO 5. Sukupuolen ja kapitalismikriittisyyden välinen yhteys 23	
TAULUKKO 6. Yhteiskuntaluokan ja kapitalismikriittisyyden välinen yhteys..... 24	
TAULUKKO 7. MCA-monimuuttujamenetelmä.....25	
TAULUKKO 8. Yhteenvedo tutkimuskysymyksistä ja tuloksista..... 27	

KUVAT

KUVA 1. Kapitalismiasenteet vastaajien kesken 20	
--	--

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KAPITALISTINEN TALOUS JA KAPITALISMIKRITIIKKI.....	4
	2.1 Kapitalismi käsitteenä	4
	2.2 Kriisialtis kapitalismi.....	5
	2.3 Mitkä tekijät ennustavat kapitalismikriittisyyttä?.....	10
3.	AINEISTO JA MENETELMÄT	12
	3.1. Tutkimuskysymys ja hypoteesit	12
	3.2. Aineisto	14
	3.3. Muuttujat ja niiden käsittely	14
	3.4. Menetelmien valinta.....	18
4.	ANALYYSI JA TULOKSET	20
	4.1. Varianssianalyysi: ikäryhmä	21
	4.2. Varianssianalyysi: sukupuoli	22
	4.3. Varianssianalyysi: subjektiivinen yhteiskuntaluokka.....	23
	4.4. MCA analyysi	24
	4.5. Tulosten yhteenveto.....	26
5.	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	28
	LÄHTEET.....	32
	LIITTEET.....	36

1 JOHDANTO

Kapitalismi, markkinatalouden peruspilari on näyttänyt monelle dynaamisena voimana mahdollistaen innovaatiot, taloudellisen kasvun ja vaurauden leviämisen. Järjestelmän avulla on synnytetty menestyviä yrityksiä, nostettu ihmisiä pois köyhyydestä ja muovattu modernia yhteiskuntaa. (Mm. Leeson 2010.) Kapitalismi onkin luonut ja lisännyt hyvinvointia sekä vaurautta ihmiskunnalle enemmän kuin mikään muu talousjärjestelmä aikaisemmin (Kanniainen 2006) ja lisäksi monissa tutkimuksissa kapitalismiin vahvasti liittyvän talouskasvun on huomattu korreloivan positiivisesti ihmisten hyvinvoinnin kanssa (mm. Stevenson & Wolfers 2013; Cole 2019).

2000-luvulle tultaessa kapitalismi toimii vallitsevana talousjärjestelmänä lähes kaikkialla, eikä järjestelmälle näytä löytyvän pysäyttäjää. Tämän vuosituhaten vaihteessa maailmaa on kuitenkin myös varjostaneet erilaiset kriisit, joiden syytäksi monet osoittavat sormellaan juuri kapitalismia. Erilaiset kriisit liittyen ennen kaikkea talouteen sekä ilmastoon ovat saaneetkin monet taloudelliset ja poliittiset tahot epävarmaksi siitä, onko nykyinen kehityssuunta ollut oikea. Yhteiskunnassamme käydäänkin aina silloin tällöin keskustelua, onko kapitalismi ainoa oikea talousjärjestelmä, vai pitäisikö valtion ottaa tulevaisuudessa paljon suurempaa roolia talouden sääntelystä. (Haavisto 2020.)

Vaikka monelle kapitalismista aiheutuvat kriisit voivat näyttäytyä uusina ja ainutkertaisina, ovat ne yhden sosiologian klassikkonimiin kuuluvan Karl Marxin mukaan kuuluneet aina osaksi kapitalistista talousjärjestelmää. Marx esitti jo 1800-luvun puolivälissä näkemyksensä, kuinka vielä silloin uusi taloudellinen järjestelmä tulisi kehittymään säännöllisesti toistuvien kriisien kautta. (Aro & Jokivuori 2015, 39.) Kapitalismin historia onkin Marxin teorian

mukaisesti sisältänyt säännöllisiä talouden kriisejä (mm. Shaikh 2000; Kiander 2001; Kanniainen & Malinen 2010), mutta toisin kuin Marx aikoinaan ennusti, järjestelmä ei ole vielä romahtanut, vaan se kasvaa ja voi hyvin edelleen kriiseistä huolimatta.

Kriisien ohella nykyistä talousjärjestelmää on syytetty muun muassa eriarvoisuuden lisääntymisestä, populismin noususta sekä sen ekologisesta kestämyydestä (Alaja 2011). On kuitenkin mielenkiintoista huomata, ettei kapitalismin kannatus ole vuosien aikana laskenut, tai jos on niin vain hieman, vaikka monet nykypäivänä tunnustavatkin sen kriisialttiuden sekä muut järjestelmästä aiheutuvat ongelmat (mm. Peterson, Kozmetsky & Albaum 1991). Myös Suomessa kannatus nykyistä kapitalistista markkinataloutta kohtaan on vain kasvanut vuosien varrella. Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA) on tutkinut suomalaisten suhtautumista kapitalistista markkinataloutta kohtaan vuosina 2009, 2019 sekä 2022 ja tulosten mukaan positiivinen suhtautuminen markkinatalouteen on lisääntynyt jokaisella tutkimuskerralla, samalla kun järjestelmästä aiheutuvat haitat arvioidaan olevan aikaisempaa lievempiä. (Haavisto & Kiljunen 2009; Haavisto 2020 & 2023.)

Tutkimuksia kapitalismin toimivuudesta sekä toimimattomuudesta on monia (mm. Leeson 2010; Alaja 2011; Cole 2019), mikä tekee tästä omasta mielestäni erittäin mielenkiitoisen aiheen tutkia. Toisaalta puhutaan kriisialttiista kapitalismista, kun samaan aikaan toisaalla väitetään kapitalismin olevan paras sekä tehokkain hyvinvointia ja talouskasvua lisäävä järjestelmä, mikä meillä koskaan on ollut. Tämän vuoksi haluan tutkia suomalaisten asenteita kapitalismia kohtaan ja erityisesti minua kiinnostaa, onko olemassa tiettyjä tekijöitä, jotka ennustavat yksilön kapitalismikriittisyyttä nyky-yhteiskunnassamme. Aineistona käytän Elinkeinoelämän valtuuskunnan vuosittain julkaisemia arvo- ja asennetutkimuksia, ja tutkimusmenetelminä toimivat yksisuuntainen varianssianalyysi sekä MCA-monimuuttajamenetelmä.

Tutkimuksen rakenne etenee seuraavasti: seuraavassa eli toisessa luvussa tulen käsittelemään tarkemmin kapitalismia sekä siihen liittyvää kritiikkiä. Avaan ensin käsitettä *kapitalismi*, jonka jälkeen siirryn tutkimaan kapitalismin kritiikkiä erityisesti sen kriisialttiuden näkökulmasta. Teoriaosuuden päätän selvittämällä, mitkä tekijät ovat yhteydessä kapitalismikriittisyyteen. Kolmannessa luvussa esittelen käyttämäni aineiston sekä menetelmät, jonka jälkeen siirryn lukuun neljä analysoimaan tutkimukseni tuloksia. Olen kiinnostunut siitä, miten vastaajan taustatekijät, kuten ikäluokka, sukupuoli sekä subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka vaikuttavat hänen kriittisiin asenteisiinsa kapitalismia kohtaan. Viidennessä ja viimeisessä luvussa pohdin

saatujen tulosten merkitystä tutkimuskysymyksen sekä mahdollisten jatkotutkimuksien valossa.

2 KAPITALISTINEN TALOUS JA KAPITALISMIKRI- TIIKKI

2.1 Kapitalismi käsitteenä

Saksalainen talous- ja sosiaalhistorian tutkija Jürgen Kocka (2016, 8–10) on pyrkinyt teokses-
saan Kapitalismin lyhyt historia (*Capitalism: A Short History*) avaamaan lukijoille käsitteen
määritelmää. Tehtävä ei ole missään nimessä helppo, sillä tulkinnat ovat moninaisia, eikä edes
termille kapitalismi ole olemassa täysin yhteneväistä määritelmää. Eurooppaan termi rantautui
vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla ja käsite vakiintui yleiseen käyttöön 50–60 vuotta tämän jäl-
keen. Termin vakiintumiseen vaikutti merkittävästi saksalaisen ekonomisti ja sosiologi Werner
Sombartin teos Nykyaikainen kapitalismi (*Der moderne Kapitalismus*), jonka ansiosta kapita-
lismia käsittelevä kirjallisuus alkoi nopeasti laajenemaan. (Kocka 2016, 10.)

Käsitteeseen kapitalismi liitetään usein yksityisomistajuus sekä vapaat markkinat. Esimerkiksi
sanakirjassa *Oxford English Dictionary* (2023) määritellään kapitalismin olevan taloudellinen
ja poliittinen järjestelmä, jossa tuotantovälineet ovat yksityisessä omistuksessa ja joiden tar-
koitus on tuottaa voittoa kilpaillessaan muiden yritysten kanssa vapailla markkinoilla. Kapita-
lismista puhuttaessa mainitaan usein myös käsite *talouskasvu*. Vaikka kapitalismille talous-
kasvu ei ole välttämätön ehto, monet talousteorian perinteet näkevät sen silti olevan kapitalis-
tisen talouden perustila. Myös historian näkökulmasta tarkasteltuna voidaan nähdä kapitalis-
min ja talouskasvun historian kulkeneen käsi kädessä. (Kumpulainen & Leinonen 2023.)

Kocka (2016, 24–25) puolestaan lähtee lähestymään käsitettä kolmen ulottuvuuden kautta. Ensimmäisenä Kocka näkee kapitalismin perustuvan henkilökohtaiseen omistusoikeuteen ja päätösvallan hajauttamiseen. Päätökset johtavat tietynlaisiin tuloksiin, jotka lankeavat yksilön vastuulle. Yksilöllä tarkoitetaan tässä tilanteessa myös ryhmiä, yrityksiä sekä yritysten liittoutumia. Toisena kapitalismissa talouden toimijoiden motiiveja yhdistää ennen kaikkea markkinat ja hinnat, kilpailu ja yhteistyö, kysyntä ja tarjonta sekä tavaroiden ostaminen ja myyminen. Keskeistä on myös saada muutettua voimavarat, tuotteet, mahdollisuudet sekä toimintamuodot tavarapääomaksi eli konkreettiseksi hyödykkeeksi, jota voidaan mitata, vaihtaa sekä käyttää taloudellisesti. (Kocka 2016, 24.)

Kolmanneksi kapitalistisen talousmuodon perustana toimii pääoma. Nykyisiä säästöjä pyritään investoimaan, jotta niistä saatava hyöty olisi suurempi tulevaisuudessa, minkä vuoksi myös lainoja myönnetään sekä otetaan. Epävarmuutta ja riskejä tulevaisuuden osalta siedetään, sillä se mahdollistaa kasvun ja voimakkaan laajenemisen pidemmällä aikavälillä. Myös tässä Kockan määritelmässä puhutaan luoton myöntämisestä, mikä liittyy vahvasti talouskasvuun, sillä ilman lisäpääomaa talous ei voi kasvaa. Kocka myös painotti määritelmässään kapitalismin moniulotteisuutta ja huomioi sen erilaiset ilmenemismuodot eri aikoina ja eri paikoissa. Tämän vuoksi hän ei muun muassa lue yritysten olemassaoloa yhdeksi kapitalismin tunnusmerkiksi, vaikka kapitalismissa ilmeneekin vahva taipumus yritysten perustamiselle, sillä muuten hän joutuisi sulkemaan määritelmästäan pois kapitalistisen järjestelmän varhaiset ja kiteytymättömät muodot. (Kocka 2016, 24–25.)

2.2 Kriisialtis kapitalismi

Nykypäivänä kapitalismi toimii hallitsevana talousjärjestelmä useimmissa maailman valtiossa, ja kapitalismin kehitys ylivoimaisena talousjärjestelmänä on kiehtonut taloustieteilijöitä vuosisatojen ajan. Sosiologien kohdalla näin ei kuitenkaan ole käynyt, vaan heille kapitalismi on ollut kiinnostuksen kohteena lähinnä sen sosiaalisten vaikutusten vuoksi – kuinka se on johtanut yhteiskunnassa luokkataisteluihin, epätasa-arvoon, anomiaan sekä muihin sosiaalisiin ongelmiin. (Swedberg 2005.) Jo Karl Marx näki kapitalismin kriisialttiina talousjärjestelmänä,

jonka sisäiset ristiriidat sekä dynamiikkaa johtavat säännöllisiin taloudellisiin kriiseihin (Aro & Jokivuori 2015, 61).

Teoksessaan *Pääoma* (1867), Marx kuvasi kriisien alkavan, kun suuria määriä tavarapääomaa, jonka tuottamiseen on käytetty osittain luottoon perustuvaa rahoitusta, ei saada muutettua takaisin rahaksi “lamaanuksen, viivästyvien palautusten, liiaksi täyttyneiden markkinoiden ja alentuneiden hintojen seurauksena”. Tämän seurauksena lainanottajat eivät kykene maksamaan velkojaan ajoissa takaisin, mistä seuraa luottamuksen väheneminen taloudessa. Marxin mukaan kapitalismi tuottaa yleisesti jatkuvasti ristiriitoja, kuten ylikuormitusta, liikakasvua sekä taloudellista epäarvoisuutta, jotka johtavat säännöllisiin kriiseihin. (Aro & Jokivuori 2015, 61–63.) Marx uskoi työparinsa Friedrich Engelsin kanssa kriisien johtavan lopulta kapitalismin romahtamiseen ja työntekijöiden vallankumoukseen porvaristoa vastaan, minkä seurauksena he ottavat porvariston omaisuuden sekä tuotantovälineet haluunsa. Samalla he myös perustavat uuden luokattoman kommunistisen yhteiskunnan, jossa luokat poistuvat ja omaisuus sekä tuotantovälineet olisivat yhteisessä omistuksessa yhteisen hyvinvoinnin tavoittelemiseksi. (Marx & Engels 1848/2016, 19–27.)

Siinä missä Marx näki kriisien pohjautuvan sisäisiin ristiriitoihin, itävaltalainen taloustieteilijä Josep Schumpeter puolestaan katsoi niiden olevan luonnollista seurausta luovuudelle ja innovaatioille. Schumpeterin mukaan kriisit kuuluvat olennaisesti kapitalistiseen talousjärjestelmään, sillä ne puhdistavat markkinat vähemmän tehokkaista yrityksistä sekä toiminnoista. Käsitteellä “luova tuho” (*creative destruction*) Schumpeter tarkoittaakin juuri tätä ilmiötä, jossa uusia teknologioita, tuotteita ja innovaatioita syntyy samalla kun ei-kannattavat yritykset poistuvat markkinoilta. Näin talouden tuottavuus paranee sekä talouskasvu jatkuu. (Aro & Jokivuori 2015, 62.)

Unkarilainen taloushistorioitsija Karl Polanyi taas painotti yhteiskunnallisten rakenteiden säilyttämisen tarvetta talouden toiminnassa. Teoksessaan *Suuri murros* (*The Great Transformation*) Polanyi korosti, ettei talous voi olla irrallaan yhteiskunnasta ja kriisit juontavatkin juurensa siitä, kun muu yhteiskunta alistuu markkinayhteiskunnan asettamille voimille. Aikaisemmin talous nähtiin olevan altisteinen sosiaaliselle, mutta markkinayhteiskunnan synnyttyä teollisen vallankumouksen seurauksena roolit kuitenkin vaihtuivat ja sosiaalinen olikin uppoutunut osaksi taloudellista. Markkinayhteiskunnan aiheuttamat tuhoisat jäljet synnyttivät kuitenkin vastaliikkeitä markkinoita vastaan, joiden tavoitteena oli rajoittaa markkinoiden

toimintaa sekä suojaamaan ihmisiä markkinoiden vaikutuksilta muun muassa uusia työntekijöitä suojaavia lakeja luomalla tai ammattiliittoja sekä työnväenliikkeitä perustamalla. (Polanyi 2009, 17; Saari 2013, 90.) Vaikka monet sosiologit ovatkin nähneet kapitalistisen järjestelmän epävakaana ja kriisialttiina, sekä teknologia että markkinat ovat laajentuneet vuosi vuodelta yhtä suuremmaksi tuottaen jatkuvasti uutta taloudellista hyvinvointia. Kuitenkin viimeaikaiset talous- ja ympäristökriisit ovat herättäneet jälleen kysymyksiä kapitalismin ja kriisien välisestä suhteesta.

Vuonna 2008 kansainvälinen talous koki kovan iskun Yhdysvalloista lähteneen finanssikriisin seurauksena, joka sai alkunsa subprime-asuntolainakuplasta, missä alhaisen luottokelpoisuuden omaaville henkilöille myönnettiin riskialttiita asuntolainoja. Kun kupla lopulta puhkesi, asuntojen hinnat laskivat, subprime-lainojen massaluottotappiot aiheuttivat pankkien ja rahoituslaitosten ongelmia, jotka laajenivat lopulta globaaliksi finanssikriisiksi. Kriisi johti muun muassa pankkien konkursseihin ja maailmanlaajuiseen talouden taantumaa, josta kaikki maat eivät ole vielä tänä päivänä täysin toipuneet. (Jokivuori, Litmanen & Ruuskanen 2012, 236–237.) Etenkin Suomeen finanssikriisi vaikutti muihin OECD-maihin verrattuna voimakkaasti (Pekkari & Sinko 2011, 7). Finanssikriisi osoitti myös kapitalismin haavoittuvuuden ja herätti laajempaa keskustelua taloudellisesta sääntelystä, finanssipolitiikasta ja markkinoiden toiminnasta (Väyrynen 2010, 113).

Tätä globaalia talouslaman ilmiötä Marx kuvasi jo *Pääoma* teoksessaan. Marx näki lamaanusten olevan seurausta suurista määristä kiinteää pääomaa, joka ei pääse konkretisoitumaan rahaksi. Kriisit puolestaan alkavat, kun luottamus taloutta kohtaan vähenee pääoman seisoessa toimettomana. (Jokivuori ym. 2012, 238.) Myöskään Schumpeter tuskin näki tämän kaltaisten kriisien olevan toivottua kapitalistiselle järjestelmälle, vaikka hän yleisesti ajattelikin kriisien puhdistavan markkinoita vähemmän tehokkaista toimijoista ja jättävän jäljelle vain kaikista menestyksekkäimmät. 1990-luvun IT-kuplan puhkeamista sen sijaan voidaan pitää Schumpeterin teorian mukaisena “luovana tuhona”.

Myös Manuchehr Shahrokhi (2011) on todennut kriisien kuuluvan kiinteästi kapitalismiin, eivätkä ne ole poikkeuksia vaan normi sekä kehittyvissä, että kehittyneissä teollisuustalouksissa. Samoin Yhdysvaltojen senaatin julkaistussa Levin-Coburnin raportissa on mainittu “ettei kriisi [finanssikriisi] ollut luonnonkatastrofi, vaan seurausta liian suurista riskeistä, monimutkaisista rahoitustuotteista, julkistamattomista eturistiriidoista sekä sääntelyviranomaisten,

luottoluokituslaitosten ja markkinoiden epäonnistumisesta hillitä Wall Streetin ylilyöntejä” (Shahroki 2011).

Tällä hetkellä vallitsevaa ympäristökriisiä pidetään aikamme suurimpana haasteena, jonka seurauksia ovat muun muassa maapallon ilmakehän lämpeneminen, lajien kuoleminen sukupuuttoon, vesistöjen saastuminen sekä ympäristö- ja terveyshaittojen lisääntyminen erilaisten kemikaalien vuoksi (IPCC 2014). Kuten aikaisemmin mainittiin, Marx näki kapitalismin perustuvan voitontavoitteluun ja taloudelliseen kasvuun, jotka kuitenkin edellyttävät jatkuvaa luonnonvarojen hyödyntämistä. Jatkuva laajeneminen johtaa ja on jo johtanut ympäristöongelmiin, eivätkä maapallon rajalliset resurssit pysty enää tuottamaan lisää pääomaa siinä tahdissa kuin nykyinen järjestelmä tarvitsisi. (Jokivuori ym. 2012, 239.) Myös monet tutkijat (mm. Klein 2014; Demos 2016; Haraway 2015; Hoggett 2013) ovat korostaneet ilmastomuutoksen yhteyttä vallitsevaan kapitalistiseen talousjärjestelmään.

Ilmasto-ongelmien seurauksena on myös syntynyt uudenlaisia näkökulmia, jotka asettavat talouskasvun sekä sen ympäristö- ja hyvinvointivaikutukset kriittiseen tarkasteluun. *Degrowth* käsitteellä tarkoitetaan tuotannon ja kulutuksen tasapuolista vähentämistä. Sen kannattajat kritisoivat jatkuvaa kapitalistista talouskasvua maapallonmaapallon resurssien ylittämistä sekä liikkäytöstä. (Sorsa 2023.) Tämän nähdään puolestaan lisäävän ihmisten hyvinvointia sekä parantavan ekologisia olosuhteita niin paikallisella kuin globaalilla tasolla sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä (Schneider, Kallis & Martinez-Alier 2009). Alun perin degrowth lähti liikkeelle kulutuskulttuurista sekä jatkuvaa kasvua kritisoivana ideologiana ja myöhemmin siitä on kehittynyt yhteiskunnallinen liike (Husso 2017).

Degrowthin ohella edellä mainitut finanssi- ja ympäristökriisit ovat myös synnyttäneet muita uusia yhteiskunnallisia liikkeitä, jotka voidaan määritellä tietyn yhteisön yrityksenä tavoitella muutosta ajamalla heille tärkeitä ja yhteisiä asioita (Staggenborg, 2016, 4). Uusilla liikkeillä tarkoitetaan 1960–1970 lukujen aikoihin syntyneitä liikkeitä, joiden liikkeellepanijoina on usein toimineet joko opiskelijat tai koulutetut keskiluokkaiset ihmiset, ja joille ominaista on verkostomainen rakenne sekä organisoimattomuus aikaisempaan hierarkkiseen rakenteeseen verrattuna. (Kontinen 1999, 9.) Jotkut ovat tosin alkaneet kutsumaan tämänhetkisiä yhteiskunnallisia liikkeitä myös uus-uusliikkeiksi, sillä ne eroavat edeltäjistään olemalla vielä aikaisempaa verkostomaisempia sekä mediaan painottuvia (Ylä-Anttila 2010, 16–17).

Vuoden 2008 finanssikriisistä alkunsa saanut *Occupy* tai *Occupy Wall Street* sekä ilmastohätätilan julistanut *Extinction Rebellion* (lyhyemmin XR) ovat näitä (uus)uusia yhteiskunnallisia liikkeitä, jotka voidaan Polanyin teoriaa soveltaen nähdä vastavoimana kapitalismia vastaan, sillä molemmat liikkeet ovat saaneet alkunsa kriiseistä, joista monet syyttävät kapitalismia ja sen aiheuttamia negatiivisia seurauksia. Vuonna 2011 perustettu Occupy liike on saanut alkunsa Yhdysvalloista, josta se on lopulta levinnyt ympäri maailmaa. Liikkeen sivuilla kuvailaan, kuinka heidän agendansa on taistella maailman rikkainta 1 % vastaan, jotka hallitsevat epäreilua globaalia talousjärjestelmää samalla tuhoten tulevaisuutemme. Tästä samasta ideasta on myös muodostunut liikkeen tunnuslause “*me olemme 99 % väestöstä*” (“*we are the 99 percent*”). Lisäksi järjestö vastustaa suuria pankkeja, monikansallisia yrityksiä sekä globaaleja pääomamarkkinoita symboloivaa Wall Streettiä. (OccupyWallStreet, ei pvm.)

XR on puolestaan vajaa kymmenen vuotta Occupy liikkeen syntymisen jälkeen, alun perin Britanniassa perustettu kansainvälinen ympäristöliike, jolle on tunnusomaista käyttää suoria väkivallattomia vaikuttamisen keinoja, kuten esimerkiksi kansalaistottelemattomuutta saavuttaakseen päättäjien ja muiden kansalaisten huomio ilmaston ja ympäristön huonosta nykytilasta. Suomessa liike toimii nimellä Elokapiina ja tavoitteena järjestöllä on yhteiskunta, joka maksimoi jokaisen yksilön hyvinvoinnin ja minimoi maapallon sekä muiden elävien eliöiden kärsimyksen. (Extinction Rebellion, ei pvm.) Marxin tavoin myös XR näkee, että nykyisen taloudellisen järjestelmän kohtalona on lopulta ajautua entistä suurempiin kriiseihin ja pitkällä tähtäimellä koko järjestelmän muutos on välttämätöntä.

Vaikka monet tutkijat ovatkin maininneet kapitalismin olevan erityisen kriisiherkkä, kaikki eivät kuitenkaan näe asiaa näin. Hernandez-Arriaza ym. (2023) tehdyssä tutkimuksessa katsottiin vuonna 1995 tai aikaisemmin syntyneiden yksityistä yliopistoa käyvien espanjalaisnuorien suhtautumista kapitalismiin ja kapitalistiseen talousjärjestelmään. Tuloksista selvisi, ettei 60 % mielestä kapitalismi ole johtanut meitä tämän hetken taloudellisiin kriiseihin. Myöskään Rainer Zitelmannin (2023) mukaan ihmiset eivät koe kriisialttiuden olevan yksi kapitalismin keskeinen ongelma. Zitelmann (2023) on tutkinut kapitalismiin kohdistuvia asenteita 34 maassa ja vain viidessä näistä kapitalismista aiheutuvat kriisit listattiin viiden suurimman kapitalismista aiheutuvan ongelman joukkoon. Sen sijaan moni nosti väestön keskuudessa kasvavan eriarvoisuuden yhdeksi pääongelmaksi. Epätasa-arvon lisäksi ihmisiä häiritsi nykyinen kapitalistinen talousjärjestelmä, jota hallitsevat rikkaat samalla määräten poliittiset agendat, itsekkyiden ja ahneuden lisääntyminen sekä monopolien syntyminen. (Zitelmann 2023). Myös Marx kritisoi

kapitalistista järjestelmää pääoman kasautumisesta yhä pienemmän väestön käsiin. Tämän hän tosin näki erittäin loogisena, sillä suurilla tuotantoyksiköillä on suuri etulyöntiasema pienempiin kilpailijoihinsa nähden. Lisäksi suurilla yrityksillä on suuremmat resurssit ja sitä kautta parempi mahdollisuus selviytyä mahdollisista talouteen liittyvistä kriiseistä. (Aro & Jokivuori 2010, 45–66.)

2.3 Mitkä tekijät ennustavat kapitalismikriittisyyttä?

Kapitalismikriittisyyden tutkiminen ei ole uusi ilmiö tutkimuskentällä, vaan aiheesta on tehty jo monia tutkimuksia monessa eri maassa (mm. Haavisto 2020 & 2022; Western 1999; Zitelmann 2023). Monet tutkimukset ovat osoittaneet taloudellisen epätasa-arvon ja tulonjakoon liittyvien teemojen olevan vahvasti yhteydessä kapitalismikriittisyyteen. Henkilöt, jotka kokevat olevansa taloudellisesti heikommassa asemassa tai joiden kokemus sosioekonomisesta epätasavaruudesta on voimakas, saattavat olla alttiimpia kyseenalaistamaan kapitalismin toimivuutta sekä oikeudenmukaisuutta. Jo aikaisemmin mainittu Zitelmannin (2023) tutkimusten mukaan lähes jokaisessa maassa pienet tulot ovat yhteydessä kielteisempiin (tai vähemmän myönteisiin) kapitalismiasenteisiin. Ainoat poikkeukset olivat Vietnam, Nigeria sekä Pakistan, jossa tätä yhteyttä ei löytynyt. Samansuuntaisia tuloksia on löydetty Mark Westerinin (1999) tutkimuksesta, jossa porvaristoon kuuluvilla, jotka tässä tutkimuksessa määriteltiin työasemansa perusteella ja joilla usein on korkeat tulot, omaavat usein hyvinkin positiiviset asenteet kapitalismia kohtaan. Myös aikaisemmin mainituissa EVAn raporteissa (Haavisto 2020) kapitalismiin vahvasti liittyvän markkinatalouden kannatus on suurinta johtajan aseman omaavilla, joilla porvarienväestön tavoin on usein korkeat tulot.

Saadut tulokset korreloivat myös vahvasti koulutuksen kanssa (Talouspolitiikan arviointineuvosto 2018, 101), jolla on myös merkittävä yhteys kapitalismiasenteiden kanssa. Zitelmannin (2023) tutkimuksessa 26 maassa pelkän peruskoulun suorittaneiden asenteet kapitalismia kohtaan olivat kielteisemmät kuin korkeamman koulutuksen omaavilla. Maiden välillä oli eroja vastausten suuruudessa, mutta ilmiö näytti olevan monessa maassa sama. Myös EVAn raportissa (Haavisto 2020) peruskoulun ja ammattikoulun käyneiden suhtautuminen kapitalistista

markkinataloutta kohtaan oli kriittisempää kuin vastaavasti akateemisen koulutuksen tai ammattikorkeakoulun käyneiden joukossa.

Koulutus ei pelkästään korreloi tulojen kanssa, vaan sitä on myös pidetty merkittävimpana yksittäisenä sosiaalinen uusintamisen väylänä (Erola 2010, 52) eli sillä on myös yhteys koettuun yhteiskuntaluokkaan. Yhteiskuntaluokkia tarkastellessa voidaan käyttää jo aikaisemmin mainitun Karl Marxin analyysiä, jossa hän näki omistavalla luokalla olevan valta tuotantovälineisiin, -prosessiin, työn organisointiin sekä syntyviin tuotteisiin, kun taas työntekijä ei omista mitään vaan joutuu myymään työpanostaan markkinoille. Työväenluokan nähtiin olevan kriittinen voima, joka jossain vaiheessa nousisi vastarintaan hallitsevaa porvaristoa vastaan. (Aro & Jokivuori 2015, 63; Marx & Engels 1848/2016, 19–27.)

Monessa tutkimuksessa on myös huomattu naisten olevan miehiä kapitalismikriittisempiä (mm. Western 1999) ja maita vertaillaessa vain Vietnamin tulokset olivat päinvastainen (Zitelmann 2023). Tämä sama ilmiö pätee myös markkinatalouden kohdalla. Vuonna 2019 toteutetussa EVAn tutkimuksessa naiset olivat miehiä kriittisempiä ja erot sukupuolten välillä vain kasvoivat vuoteen 2022 mennessä, mikä myös lähes yksinään selitti vuoden 2022 markkinamyönteisyyden nousua vuoteen 2019 verrattuna. (Haavisto 2020 & 2023.) Myös toisesta näkökulmasta tarkasteltuna, naisten suhtautuminen hyvinvointivaltioon, perhepolitiikkaan sekä palkattomaan työhön on taas myönteisempää kuin miesten (mm. Goossen 2020).

Iällä on myös todettu olevan yhteys kapitalisasentteihin. Zitelmannin (2023) tutkimuksessa monessa maassa nuoremmat olivat hieman kapitalismikriittisempiä kuin vanhemmat, mutta erot eivät olleet kuitenkaan kovin suuria. Suurin ero nuorten ja vanhempien ihmisten asenteiden välillä löytyi Yhdysvalloista ja eron muodosti yli 60-vuotiaiden hyvin voimakas positiivinen suhtautuminen kapitalismiin, eikä niinkään nuorten kriittisyys (Zitelmann 2023). EVAn raportin mukaan enemmistön suhtautuminen markkinatalouteen on myönteistä kaikissa ikäryhmissä eikä iän perusteella voida sanoa, kannattaako ihminen markkinataloutta vai ei. (Haavisto 2020.) Nuoria on kuitenkin paljon uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä, jotka ovat syntyneet kapitalismin aiheuttamien kriisien seurauksena, sillä globaali sosiaalinen media sekä suoran protestin muodot vetävät erityisesti nuoria aktivisteja puoleensa (Feixa, Pereira & Juris 2009).

3. AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1. Tutkimuskysymys ja hypoteesit

Tämän tutkielman tarkoitus on selvittää, mitkä tekijät ennustavat kapitalismikriittisyyttä suomalaisten keskuudessa. Aikaisempien tutkimusten sekä tutkimusaineistoni perusteella olen päättänyt valita tarkasteltaviksi muuttujiksi vastaajan ikäluokan, sukupuolen sekä yhteiskuntaluokan. Aikaisemmassa luvussa tarkastelin myös koulutuksen sekä tulojen vaikutusta kapitalismiasenteisiin, mutta päätin jättää ne pois, sillä yhteiskuntaluokka voidaan määritellä niin tulojen (Kahma 2011, 19) kuin koulutuksesta saatavan ammatin (Erola 2010, 22) mukaan eli yhteiskuntaluokassa voidaan nähdä yhdistyvän nämä kaksi muuta osa-aluetta. Tässä tutkimuksessa tosin vastaajan yhteiskuntaluokkaa kysyttiin ilman tarkentavia kysymyksiä eli kyseessä on henkilön subjektiivinen kokemus omasta luokastaan.

Päätin lisäksi ottaa koulutuksen mukaan kontrollimuuttujana, kun tarkastelen näiden kaikkien muuttujien yhteisvaikutusta vastaajan kapitalismiasenteisiin, sillä koulutuksen ja yhteiskuntaluokan välinen suhde on merkittävä (Erola 2010, 52) ja haluan selvittää, mikä on yhteiskuntaluokan todellinen selitysaste, kun koulutus otetaan mukaan. Kuten aikaisemmassa teoriaosuudessa kävi ilmi, myös tuloilla on yhteys koulutukseen (Talouspolitiikan arviointineuvosto 2018, 101), mutta aineistossa ei valitettavasti ollut mielekästä kysymystä mittaamaan vastaajan tuloja, minkä vuoksi jouduin valitettavasti jättämään tämän muuttujan kokonaan pois tutkimuksestani. Siispä tarkat tutkimuskysymykseni ja hypoteesini ovat seuraavat:

1. Vaikuttaako vastaajan ikäryhmä hänen kapitalismikriittisyyteensä?

Hypoteesi: oletan nuoremman iän lisäävän hieman vastaajan kapitalismikriittisyyttä. Aikaisempien tutkimusten perusteella nuoremmat ovat joko hieman kapitalismikriittisempiä, kuin vanhemmat tai eroja ikäryhmien välillä ei ole. Hypoteesiani tukee kuitenkin myös nuorten suuri kiinnostus yhteiskunnallisia liikkeitä kohtaan, joista monet kritisoivat nykyistä kapitalistista järjestelmäämme ainakin jollakin tasolla.

2. Vaikuttaako vastaajan sukupuoli hänen kapitalismikriittisyyteensä?

Hypoteesi: uskon naisten olevan miehiä kapitalismikriittisempiä. Tätä väitettä tukee monet aikaisemmat tutkimukset, joissa naisten asenteet kapitalismia kohtaan ovat kriittisempiä kuin miesten. Samalla myös naisten positiivinen suhtautuminen hyvinvointivaltiota kohtaan on miehiä suurempi.

3. Vaikuttaako vastaajan subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka hänen kapitalismikriittisyyteensä?

Hypoteesi: uskon kapitalismikriittisyyden kasvavan, mitä matalampi vastaajan yhteiskuntaluokka on. Koska kyseessä on subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka, ei Marxin teoria oikein sovi tähän tutkimusasetelmaan, sillä Marx näki luokan objektiivisena luokka-asemana riippumatta yksilön henkilökohtaisesta näkemyksestä. Hypoteesiani tukee kuitenkin tutkimukset, joissa matalamman koulutuksen nähdään olevan yhteydessä kriittisempiin kapitalismiasenteisiin, sillä koulutusta pidetään merkittävimpana yksittäisenä sosiaalisen uusintamisen väylänä (Erola 2010, 52) eli sen suhde yhteiskuntaluokkaan on merkittävä. Pienemmällä tuloilla ja matalammalla koulutuksella on myös selkä yhteys (Talouspolitiikan arviointineuvosto 2018, 101), mikä myös vahvistaa hypoteesia.

3.2. Aineisto

Aineistona käytän Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) syksyllä vuonna 2022 julkaistua arvo- ja asennetutkimusta (N=2088). EVAn säännöllisesti tekemät kyselyt kartoittavat suomalaisten yhteiskunnallisia näkemyksiä ja tutkimuksia on tehty jo vuodesta 1984 alkaen kerran vuodessa ja vuodesta 2018 lähtien kaksi kertaa vuodessa. Kyselyssä on vuosittain hieman erilaisia yhteiskunnallisia teemoja, jotka usein käsittelevät sen hetken ajankohtaisia asioita, kuten esimerkiksi eduskuntavaaleja, koronaviruspandemiaa tai tällä hetkellä Ukrainassa käytävää sotaa.

EVA:n kyselyaineisto on kerätty Taloustutkimus Oy:n internetpaneelissa. Perusjoukkona on Ahvenanmaata lukuun ottamatta kaikki Suomen väestön 15–79-vuotiaat, jotka ovat paneeliin rekisteröityessään kertoneet taustatietonsa sekä antaneet luvan Taloustutkimukselle kutsua heidät erilaisiin markkinatutkimuksiin. Vastaaminen yksittäiseen tutkimukseen on kuitenkin aina vapaaehtoista ja paneelista voi erota koska tahansa. Tutkimusotos on muodostettu ositetulla satunnaisotannalla eli otoksesta on pyritty tekemään mahdollisimman edustava tutkimuksen kannalta merkittävien ryhmien osalta ja tutkimuksessa aineisto painotetaan edustamaan väestöä iän, sukupuolen, asuinalueen, koulutuksen, ammatin tai aseman, toimialan ja puoluekannatuksen mukaan. Vuoteen 2011 saakka kysely on toteutettu kirjallisena kyselynä postitse, mutta vuonna 2010 aineistonkeruussa alettiin hyödyntämään myös internetpaneelia postikyselyn rinnalla. Vuodesta 2012 lähtien aineistoa on kerätty pelkästään internetpaneelin kautta.

3.3. Muuttajat ja niiden käsittely

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, missä ryhmissä ilmenee eniten kritiikkiä kapitalismia kohtaan. Tätä varten loin summamuuttujan *kapitalismikriittisyys* kuvaamaan ihmisten asenteita kapitalismia kohtaan. Kyseinen summamuuttuja toimii myös tutkimuksen selitettävänä muuttujana. Kysymykset summamuuttujan tekoa varten valitsin EVAn arvo- ja asennetutkimuksen tietokannan kohdasta “talous”, johon on listattu aiheeseen liittyviä kategorioita ja niihin liittyviä kysymyksiä. Päädyin valitsemaan kysymykset kolmen eri kategorian alta, jotka olivat markkinatalous, omistajuus sekä talouskasvu. Markkinatalouden ja omistajuuden valitsin siksi,

sillä monessa kapitalismin määritelmässä mainitaan nämä kaksi ominaisuutta. Talouskasvu taas ei ole kapitalismille välttämätön ehto, mutta kuten aikaisemmissa luvuissa todettiin, nykyisessä kapitalistisessa yhteiskunnassa lähes jokainen valtio tavoittelee talouskasvua. Termi myös yhdistetään usein kapitalismiin, minkä vuoksi koin mielekkäänä ottaa kyseisen kategorian mukaan summamuuttujaan.

Aineistossa kysymysten vastausvaihtoehdot olivat “1=täysin samaa mieltä”, 2=jokseenkin samaa mieltä, 3=en osaa sanoa, 4=jokseenkin eri mieltä ja 5=täysin eri mieltä. Kaikki kysymykset on käännetty mittaamaan samaa asiaa eli mitä suurempi saatu arvo on, sitä kriittisempi kapitalismia kohtaan vastaaja on. Tämän jälkeen laskin vielä Cronbachin alfa-kertoimen, joka oli 0,853. Pertti Jokivuoren ja Risto Hietalan teoksen *Määrällisiä tarinoita* (2007, 104) mukaan, kun alfan ollessa yli 0,6 sisäistä yhdenmukaisuutta on riittävästi. Lopullinen keskiarvoagregoitu summamuuttuja koostuu kahdeksasta kysymyksestä, joka sisältää viisi markkinataloutteen, kaksi omistajuuteen sekä yhden talouskasvuun liittyvän väittämän (kts. Taulukko 1).

TAULUKKO 1. kapitalismikriittisyys summamuuttujan muodostaneet kysymykset (1=täysin samaa mieltä, 5=täysin eri mieltä) ja vastausten jakaumat

Kysymys	Vastausten jakauma (%)	N
Markkinatalous toimii Suomessa nykyisin kaikkien kansalaisten parhaaksi	1=40 % 2=22,9 % 3=26,3 % 4=31,8 % 5=14,9 %	n=83 n=479 n=550 n=665 n=311
N=2088 ka=3,31 sd=1,10		
Vaikka kapitalistinen markkinatalous on epävakaa, on se kuitenkin käytännössä ainoa mahdollinen talousjärjestelmä	1=19,1 % 2=32,7 % 3=26,6 % 4=12,7 % 5=8,9 %	n=398 n=682 n=556 n=266 n=186
N=2088 ka=2,60 sd=1,19		
Julkisen vallan rooli taloudessa on kasvamassa liian suureksi	1=11,5 % 2=21,1 % 3=33,0 % 4=24,5 % 5=9,8 %	n=241 n=441 n=690 n=512 n=204
N=2088 ka=3,00 sd=1,14		

Ihmisten hyvinvoinnin jatkuminen voi perustua vain taloudelliseen kasvuun	1=10,2 % 2= 27,4 % 3= 18,8 % 4=29,5 % 5=14,1 %	n=212 n=573 n=392 n=617 n=294
N=2088 ka=3,10 sd=1,24		
Kaikki maamme valtionyhtiöt tulisi vähitellen myydä yksityisille	1=1,5 % 2=5,3 % 3=14,7 % 4=31,3 % 5=47,2 %	n=32 n=111 n=307 n=653 n=985
N=2088 ka=4,17 sd=0,97		
Vapaa markkinatalous on tullut nykymuodossa tiensä päähän ja siitä on aika luopua	1=22,7 % 2=27,7 % 3=31,1 % 4=11,8 % 5=6,7 %	n=473 n=579 n=650 n=246 n=140
N=2088 ka=2,52 sd=1,16		
Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisten yhteiskunnan toimintaa	1=6,6 % 2=23,8 % 3=30,0 % 4=26,7 % 5=12,9 %	n=138 n=497 n=626 n=557 n=270
N=2088 ka=3,16 sd=1,12		
Vapaa kilpailu markkinoilla on kansalaisten ja kuluttajan etu, sillä se tehostaa toimintaa ja laskee hintoja	1=18,2 % 2=44,5 % 3=18,8 % 4=13,5 % 5=5,0 %	n=379 n=930 n=393 n=281 n=105
N=2088 ka=2,43 sd=1,09		
Lopullinen summamuuttuja		
N=2088 ka=3,03 sd=0,79		

Tutkimuksen selittävinä muuttujina tässä tutkimuksessa toimivat siis ikäryhmä, sukupuoli sekä subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka (kts. Taulukko 2). Vastaajien iät koodasin seitsemään luokkaan, jotka olivat “40-luvulla syntyneet”, “50-luvulla syntyneet”, “60-luvulla syntyneet”, “70-luvulla syntyneet”, “80-luvulla syntyneet”, “90-luvulla syntyneet” sekä “00-luvulla tai myöhemmin syntyneet”. Sukupuolimuuttujan vastausvaihtoehdot olivat ”mies”, ”nainen” tai ”muu”, johon vastasivat ihmiset, jotka eivät identifioi itseään naiseksi eivätkä miehiksi.

Yhteiskuntaluokkaa koskevassa kysymyksessä pyydettiin vastaajaa kertomaan, mihin yhteiskuntaluokkaan hän tuntee parhaiten kuuluvansa. Kyseessä on henkilön subjektiivinen kokemus hänen luokkataustastaan, eikä kysymyksessä annettu tarkentavia tietoja, kuinka vastaaja voisi luokkansa määrittellä. Vastausvaihtoehdot olivat ”työväenluokka”, ”alempi keskiluokka”, ”keskiluokka”, ”ylempi keskiluokka”, ”yläluokka” sekä ”en osaa sanoa”. Yhdistin kuitenkin ylemmän keskiluokan sekä yläluokan yhdeksi luokaksi ”ylempi keskiluokka & yläluokka”, sillä yläluokan vastaajamäärä oli niin pieni (n=9). Poistin lisäksi tutkittavat, jotka vastasivat vaihtoehdon 6 ”en osaa sanoa” (n=312), sillä minua kiinnostivat vain luokkansa määrittäneet vastaajat, jolloin vastaajia jäi lopulta 1776.

TAULUKKO 2. Selittävien muuttujien tiedot

Selittävä muuttuja	Vastausten jakauma	n
Ikäryhmä N=2088	40-luvulla syntyneet 8,4 %	n=176
	50-luvulla syntyneet 17,6 %	n=368
	60-luvulla syntyneet 16,5 %	n=345
	70-luvulla syntyneet 19,3 %	n=403
	80-luvulla syntyneet 17,2 %	n=359
	90-luvulla syntyneet 17,0 %	n=355
	00-luvulla tai myöhemmin syntyneet 3,8 %	n=79
Sukupuoli N=2088	Mies 49,2 %	n=1028
	Nainen 49,5 %	n=1034
	Muu 1,2 %	n=26
Yhteiskuntaluokka N=1776	Työväenluokka 19,7 %	n=349
	Alempi keskiluokka 19,2 %	n=341
	Keskiluokka 44,9 %	n=797
	Ylempi keskiluokka ja yläluokka 16,3 %	n=289

Lisäksi kontrollimuuttujana toimivan koulutuksen koodasin neljään eri luokkaan, jotka olivat ”ei ammatillista koulutusta”, ”ammatillinen koulutus”, ”opistotaso” sekä ”korkeakoulututkinto” (kts. Taulukko 3). Selvitin lopuksi vielä yhteiskuntaluokan ja koulutuksen välisen korrelaation, joka oli 0,35. Saatu tulos myötäilee aikaisempia tutkimuksia, joiden mukaan yhteiskuntaluokalla ja koulutuksella on yhteys, minkä vuoksi se on myös mielekästä ottaa tähän tutkimukseen kontrollimuuttujana.

TAULUKKO 3. Kontrollimuuttujan tiedot

Kontrollimuuttuja	Vastausten jakauma (%)	n
Koulutus N=2088	Ei ammatillista koulutusta 9,3 %	n=194
	Ammatillinen koulutus 20,3 %	n=424
	Opistotaso 20,0 %	n=417
	Korkeakoulututkinto 50,4 %	n=1053

3.4. Menetelmien valinta

Valitsin tutkimusmenetelmäksi yksisuuntaisen varianssianalyysin ja nimensä mukaisesti se sisältää vain yhden selitettävän muuttujan (vrt. kaksisuuntainen varianssianalyysi), mikä tässä tutkielmassa on kapitalismikriittisyys. Varianssianalyysin ideana on tarkastella muuttujien ryhmäkeskiarvoja sekä sitä, ovatko selitettävän muuttujan keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi erisuuruisia muuttujan eri luokissa. Tilastollisena testinä varianssianalyysissä käytetään ns. F-testiä, joka kertoo millä todennäköisyydellä nollahypoteesi ryhmäkeskiarvojen yhtäläisyydestä voidaan hylätä. Koska analyysissä tarkastellaan selitettävien muuttujien keskiarvoja, selitettävän muuttujan täytyy olla mielellään jatkuva, sillä ei-jatkuvasta muuttujasta ei ole mielekästä laskea keskiarvoa. Tutkimuksessani selitettävä muuttuja eli kapitalismikriittisyys on jatkuva muuttuja ja selitettävät muuttujat ikäryhmät, sukupuoli sekä yhteiskuntaluokka ovat diskreettejä. (KvantiMOTV 2002; Jokivuori & Hietala 2007, 153–154.)

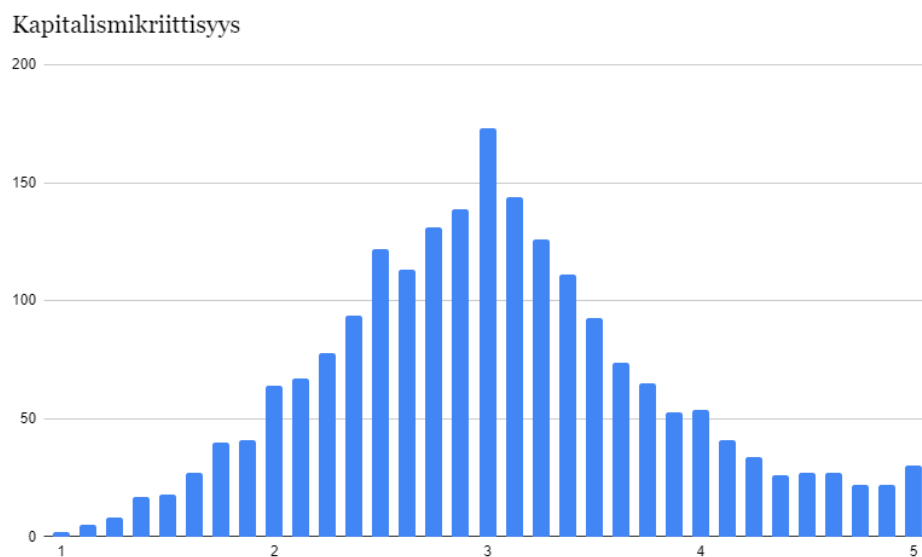
Lisäksi tutkin vielä kaikkien kolmen selittävän muuttujan vaikutusta yhdessä kapitalismikriittisyyteen. Menetelmänä käytän MCA-monimuuttujamenetelmää (*Multiple Classification Analysis*), joka yhdistää regressioanalyysin sekä varianssianalyysin keskeiset ominaisuudet. MCA menetelmä ottaa huomioon monen eri taustamuuttujan samanaikaisen vaikutuksen, minkä vuoksi sillä on mahdollista tarkastella, kuinka selittävien muuttujien sisältäminen ryhmien keskiarvot muuttuvat useamman taustamuuttujan mukaan tullessa. (Jokivuori & Hietala 2007, 155.)

MCA tarkastelee selittävien muuttujien ryhmäkeskiarvoja varianssianalyysin tapaan. MCA kuitenkin eroaa pelkästä varianssianalyysistä ilmoittamalla myös ryhmäkeskiarvojen poikkeamat aineiston yleiskeskivärtä (*grand mean*). Tuloksissa näkyvät sekä korjaamattomat, joissa muuttujat ovat vakioimattomia, että korjatut poikkeamat, joissa muuttujat on vakioitu yleiskeskivärtä eli toisin sanoen muiden selittävien muuttujien vaikutus on otettu huomioon. Lisäksi MCA kertoo myös eta- sekä beta-kertoimet, jotka kuvaavat lineaarista yhteyttä. Beta-kertoimet osoittavat, miten yksi muuttuja muuttuu, kun toinen muuttuja muuttuu yhden yksikön verran muiden muuttujien ollessa vakioituja. Eta puolestaan ilmaisee muuttujan vaikutuksen suuruutta vakioimattomassa tilanteessa. (Jokivuori & Hietala 2007, 159.) Vaikka MCA menetelmä kertoo ryhmien keskiarvot varianssianalyysin tavoin, koen silti mielekkäänä tarkastella ryhmiä myös yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla, sillä pelkkä varianssianalyysi kertoo myös ryhmäkohtaiset erot luokkien välillä, jota MCA puolestaan ei tee.

4. ANALYYSI JA TULOKSET

Kapitalismiasenteet kaikkien vastaajien kesken olivat hyvin lähellä normaalijakaumaa. Skaalun keskiosassa oli kuitenkin normaalijakaumaa suurempi vastausmäärä ja arvojen 2,5–3,5 väliin sijoittuikin lähes puolet vastaajista. Myös aivan asteikon kriittisessä päässä eli numeron viiden lähetyvillä vastausten määrä jopa hieman kasvaa normaalijakaumasta poiketen ja vastaajista 11 % sijoittaa itsensä arvojen 4–5 välille. (Kts. Kuva 1.)

KUVA 1. Kapitalismiasenteet vastaajien kesken (N=2088, ka=3,03, sd=0,79)

4.1. Varianssianalyysi: ikäryhmä

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkoitukseni oli selvittää, kuinka paljon vastaajan ikäryhmä vaikuttaa hänen suhtautumiseensa kapitalismia kohtaan. Yksisuuntaista varianssianalyysia käytettäessä havaitaan, kuinka ikäryhmällä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys kapitalismikriittisyyteen (kts. Taulukko 4). Keskiarvoja tarkasteltaessa huomataan kapitalismikriittisyyden kasvavan vastaajien nuorentuessa, paitsi kun päästään 00-luvulla tai myöhemmin syntyneisiin, joiden kapitalismikriittisyys on 50-luvulla syntyneiden tasolla. Iän selittävyysaste kapitalismikriittisyyden vaihtelusta on 2,5 % ja tulos on efektikooltaan heikon (0,02) ja keski-suuren (0,05) tuloksen välissä (Ellis 2010, 41).

Tulokset eivät aivan vastaa hypoteesiani, jonka mukaan kapitalismikriittisyys nousee hieman vastaajan iän laskiessa. 90-luvulle asti näin tapahtuikin, mutta 00-luvulla tai myöhemmin syntyneet ovatkin hieman yllättäen kapitalismimyönteisempiä kuin aikaisempi ikäluokka. Huomasin kuitenkin nuorimman ikäryhmän keskihajonnan olleen suhteellisen suuri, mikä voi viitata suurempaan hajontaan vastaajien kesken eli mukana on myös kriittisesti kapitalismiin suhtautuvia ihmisiä. Tarkastin asian kuitenkin vielä ristiintaulukoinnin avulla ja tulosten mukaan nuorten asenteet kapitalismia kohtaan olivat suhteellisen normaalijakautuneet eli suurempi keskihajonta kertoikin vai pienestä otoskoosta, sillä 00-luvulla tai myöhemmin syntyneiden otoskoko oli alle puolet toisiksi pienimpään ikäryhmään verrattuna.

Ryhmiä vertaillen 90-luvulla syntyneet olivat kaikkia muita paitsi 80-luvulla ja 00-luvulla tai myöhemmin syntyneitä selkeästi kriittisempiä ($p < ,001$) ja 00-lukuun tai myöhemmin syntyneisiin verrattuna p arvo on 0,011 eli erot luokkien välillä ovat tilastollisesti hyvin lähellä merkitsevää. Vanhimmat ikäluokat 40-luvulla ja 50-luvulla syntyneet taas eroavat 90-luvulla syntyneistä erittäin merkitsevästi ja 80-luvulla syntyneistä melkein merkitsevästi, kun taas 40-luvulla sekä 00-luvulla tai myöhemmin syntyneet eivät eroa mistään muusta kuin 90-luvulla syntyneistä merkitsevästi.

TAULUKKO 4. Kapitalismikriittisyyden ja ikäryhmän yhteys

Vastaajan ikäryhmä	ka	sd	f-arvo	p-arvo	eta ²
40-luku	2,87	,71	8,903	<,001	,025
50-luku	2,91	,71			
60-luku	2,97	,71			
70-luku	3,05	,79			
80-luku	3,10	,82			
90-luku	3,26	,87			
00-luku tai myöhemmin syntyneet	2,92	,95			
Keskiarvo	3,04	,79			

4.2. Varianssianalyysi: sukupuoli

Toisen tutkimuskysymyksen ideana oli saada selville, vaikuttaako vastaajan sukupuoli hänen näkemyksensä kapitalismista. Yksisuuntaisesta varianssianalyysillä tarkasteltaessa sukupuolella oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys kapitalismikriittisyyden kanssa (kts. Taulukko 5). Muunsukupuoliset olivat selkeästi eniten kriittisiä kapitalismia kohtaan ja miesten kriittisyys taas oli matalinta. Tuloksista myös nähdään, kuinka sukupuoli selittää 6,4 % kapitalismikriittisyyden vaihtelusta ja tulos on keskisuuren (0,05) ja suuren (0,14) efektikoon välissä. (Ellis 2010, 41). Ryhmien keskinäisessä vertailussa kaikki sukupuolet eroavat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ($p < ,001$).

Tulos siis tukee hypoteesiani, jonka mukaan naiset ovat miehiä kriittisempiä kapitalismia kohtaan. Muunsukupuolisia en ottanut hypoteesiini mukaan, sillä en löytänyt aikaisempaa tutkimusta heidän asenteisiinsa liittyen. Halusin kuitenkin ottaa ryhmän mukaan tarkasteluun, sillä minua kiinnosti myös heidän näkemyksensä kapitalismia kohtaan. Saatu tulos on silti ennakkoletusteni mukainen, vaikka keskiarvo onkin yllättävän korkea. Mietin, voisiko muunsukupuolisten kriittisiin asenteisiin kapitalismia kohtaan löytyä järjestelmästä, jonka moni heistä kokee epäreiluksi. Vaikka tasa-arvon eteen tehdään jatkuvasti töitä, voivat muunsukupuoliset kokea

yhteiskunnassa syrjintää, leimaamista sekä vaikeuksia saada yhtäläisiä mahdollisuuksia. Tämä voi puolestaan aiheuttaa negatiivisen vastareaktion järjestelmää ja kapitalismia kohtaan, sillä talous voidaan nähdä osana laajempaa epäoikeudenmukaisuutta.

TAULUKKO 5. Sukupuolen ja kapitalismikriittisyyden välinen yhteys

Vastaajan sukupuoli	ka	sd	f-testi	p-arvo	eta ²
Mies	2,87	,85	70,752	<,001	,064
Nainen	3,17	,68			
Muu	4,21	,76			
Keskiarvo	3,03	,79			

4.3. Varianssianalyysi: subjektiivinen yhteiskuntaluokka

Viimeisessä tutkimuskysymyksessä tavoitteenani oli selvittää, kuinka paljon yhteiskuntaluokka vaikuttaa yksilön näkemyksiin kapitalismista. Tuloksista huomataan yhteiskunnalla olevan tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys kapitalismikriittisyyden kanssa (kts taulukko 6). Mitä alemman luokkataustan yksilö omaa, sitä kriittisempi kapitalismia kohtaan hän on. Yhteiskuntaluokan selitysaste kapitalismikriittisyyden vaihtelusta oli 8,1 % ja tulos on keski-suuren ja voimakkaan efektikoon välissä, joiden raja-arvot ovat 0,06 ja 0,14 (Ellis 2010, 41). Ryhmiä vertaillessa kaikki muut luokat eroavat tilastollisesti erittäin merkitsevästi toisistaan ($p < ,001$ tai $p < 000$), paitsi työväenluokka ja alempi keskiluokka, jotka eivät eroa tilastollisesti toisistaan ($p < ,662$). Saatu tulos tukee hyvin hypoteesiani, jonka mukaan mitä alemmassa yhteiskuntaluokassa ihminen on, sitä kriittisempi hän on kapitalismia kohtaan.

TAULUKKO 6. Yhteiskuntaluokan ja kapitalismikriittisyyden välinen yhteys

Vastaajan yhteiskuntaluokka	ka	sd	f-arvo	p-arvo	eta ²
Työväenluokka	3,33	,74	52,016	<,001	,081
Alempi keskiluokka	3,25	,81			
Keskiluokka	2,93	,75			
Ylempi keskiluokka ja yläluokka	2,68	,80			
Keskiarvo	3,03	,80			

4.4. MCA analyysi

Lopuksi tutkin vielä MCA monimuuttujamenetelmällä kaikkia kolmea selitettävää muuttujaa yhtä aikaa sekä sen lisäksi vielä koulutusta kontrollimuuttujana. Jätin tästä testistä pois sukupuolimuuttujasta kohdan ”muu” pois sen pienen vastaajamäärän vuoksi. Koko otoksen 2088 vastaajasta analyysin tuli 1757 eli noin 84 % vastaajista. Analyysin ulkopuolelle jääviltä havaintoyksiköiltä (N=331) puuttuu tieto jostakin analyysiin tulevasta muuttujasta. MCA:ta käyttäessä huomataan, kuinka kaikilla neljällä muuttujalla yhteensä on tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys ($p < ,001$) kapitalismikriittisyyteen. Erikseen tarkasteltuna yhteiskuntaluokan sekä sukupuolen merkitsevyys on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < ,001$), koulutustason melkein merkitsevä ($p < ,015$) mutta ikäluokalla puolestaan ei ole tilastollista merkitsevyyttä ($p < ,088$). (kts. Taulukko 7.)

Yleiskeskisarvo oli 3,02, joka on hyvin lähellä asteikon keskipistettä. Tarkastelemalla muuttujia, huomataan kaikista myönteisimmin kapitalismiin suhtautuvan ryhmän olevan ylempään keskiluokkaan ja yläluokkaan kuuluvat. Muita kapitalismiin myönteisesti suhtautuvia ryhmiä vakioimattomia muuttujia tarkastellessa ovat miehet, 40-luvulla syntyneet sekä 00-luvulla tai aikaisemmin syntyneet. Vakioidessa muut muuttujat kaikkien paitsi 40-luvulla syntyneiden asenteet kapitalismia kohtaan olivat edelleen hyvin myönteisiä.

Kaikista kriittisinä suhtautuminen kapitalismia kohtaan oli työnväenluokassa. Vakioimattomia muuttujia tarkasteltaessa myös naisten, 90-luvulla syntyneiden sekä alemman keskiluokan

keskuudessa asenteet kapitalismia kohtaan olivat kaikista kriittisimmät. Muuttujien vakio-
oidessa 90-luvulla syntyneiden poikkeavuus keskiarvosta laski muiden pysyessä suhteellisen
samana. Yleisesti lähes jokaisen muuttujan poikkeavuus keskiarvosta laski tai pysyi samana
muuttujien vakiooidessa ja vain 00-luvulla tai myöhemmin syntyneiden, korkeakoulututkinnon
omaavien, työväenluokkaan sekä ylempään keskiluokkaan ja yläluokkaan kuuluvien keskiar-
vot hieman nousivat.

Yhteiskorrelaatiokertoimen neliö R^2 on 0,120 eli kaikki neljä muuttujaa selittävät yhteensä 12,0
% kapitalismikriittisyyden vaihtelusta. Eta kertoimia tarkastellessa nähdään, kuinka yhteiskun-
taluokan vaikutus kapitalismikriittisyyteen on suurinta ja koulutuksen vastaavasti pienintä. Va-
kioidussa tilanteessa beta kertoimia tarkastellessa yhteiskuntaluokan vaikutus on edelleen suu-
rinta ja pienin arvo saadaan koulutuksen sekä ikäryhmien osalta. Tämä sama ilmiö havaittiin
jo etan neliön kertoimesta, kun tarkastelimme muuttujia yksitellen yksisuuntaisella varianssi-
analyysillä.

TAULUKKO 7. Kapitalismikriittisyyden tarkastelu MCA monimuuttujamenetelmän avulla

		N	Poikkeavuus keskiarvosta	Korjatut poikkeamat keskiarvosta	Eta	Beta
Ikäluokka	40-luku	148	-,16	-,06	,14	,08
	50-luku	309	-,11	-,05		
	60-luku	293	-,05	-,02		
	70-luku	345	,02	,00		
	80-luku	314	,08	,04		
	90-luku	288	,18	,09		
	00-luku tai myöhemmin syntyneet	61	-,19	-,20		

Sukupuoli	Mies	892	-,15	-,13	,19	,17
	Nainen	865	,15	,13		
Yhteiskunta- luokka	Työväenluokka	342	,29	,30	,27	,28
	Alempi keskiluokka	335	,21	,19		
	Keskiluokka	792	-,09	-,09		
	Ylempi keskiluokka ja yläluokka	288	-,34	-,35		
Koulutus	Ei ammatillista koulu- tusta	146	,01	-,01	,08	,08
		350	-,08	-,06		
	Ammatillinen koulutus	353	-,11	-,09		
	Opistotaso	908	,01	,06		
	Korkeakoulututkinto					

4.5. Tulosten yhteenveto

Tässä luvussa olen tarkastellut, kuinka ikäryhmä, sukupuoli sekä subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka vaikuttavat vastaajan kapitalismikriittisyyteen. Tutkimuksessani oli kolme tutkimuskysymystä ja alla olevasta taulukosta (kts. Taulukko 8) pystyy katsomaan kootusti saamiani tuloksia. Hypoteeseistani kaksi kolme toteutuivat eli naiset ovat miehiä kapitalismikriittisempiä sekä yhteiskuntaluokan pudotessa kriittisyys kapitalismia kohtaan kasvaa. Näistä kahdesta muuttujasta oli myös aikaisemman tutkimustiedon perusteella yhdenmukaisempia tuloksia kuin iästä, josta aikaisemmin saadut tulokset olivat hieman ristiriidassa toistensa kanssa.

TAULUKKO 8. Yhteenveto tutkimuskysymyksistä ja tuloksista

Tutkimuskysymys	Tulos
Vaikuttaako vastaajan ikäryhmä hänen kapitalismikriittisyyteensä?	Kapitalismikriittisyys kasvaa lineaarisesti ikäluokan nuorentuessa aina 90-luvulla syntyneisiin asti. 00-luvulla tai myöhemmin syntyneiden kohdalla kriittisyys kuitenkin kääntyy laskuun.
Vaikuttaako vastaajan sukupuoli hänen kapitalismikriittisyyteensä?	Kaikista kriittisimmin kapitalismiin suhtautuvat ovat muunsukupuolisia ja miesten asenteet ovat puolestaan kaikista myönteisimpiä.
Vaikuttaako vastaajan subjektiivisesti koettu yhteiskuntaluokka hänen kapitalismikriittisyyteensä?	Mitä alempi vastaajan yhteiskuntaluokka on, sitä kriittisemmin hän suhtautuu kapitalismiin.

Tarkastelin ensin jokaista selitettävää muuttujaa yksitellen yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla ja jokaisella muuttujalla oli erittäin merkitsevä yhteys kapitalismikriittisyyteen. Lopuksi tutkin kaikkia muuttujia samaan aikaan MCA-monimuuttujamenetelmällä, johon otin myös koulutuksen mukaan kontrollimuuttujaksi. Koulutuksen mukana ollessa yhteiskuntaluokan selitysaste pysyi silti suurimpana ja kaikki neljä muuttujaa selittivät kapitalismikriittisyyden vaihtelusta yhteensä 12 % ja kaikkien yhteinen selitysaste oli tilastollisesti erittäin merkittävä. MCA menetelmää käytettäessä kuitenkin havaitsin ikäryhmän selitysasteen pudonneen tilastollisesti ei merkitseväksi sukupuolen ja yhteiskuntaluokan pysyessä samana. Koska MCA menetelmä ottaa huomioon myös muuttujat, saattoi varianssianalyysillä saatu merkitsevä tulos johtuakin vain näennäisistä yhteyksistä, joiden vaikutus katosi muiden muuttujien tullessa mukaan.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän kandidatuksien tarkoituksena on ollut selvittää, mitkä eri tekijät ennustavat kapitalismikriittisyyttä suomalaisten keskuudessa. Kapitalismikritiikin voimakkuus sekä kohde voivat vaihdella, mutta yleisesti siinä nähdään nykymuotoinen kapitalismi esteenä ratkaista tällä hetkellä vallitsevia yhteiskunnallisia ongelmia. Vaihtoehtoisesti osa pitää kapitalismia perimmäisenä syynä näille ongelmille. (McGowan 2016.) Siihen tämä tutkimus ei ota kantaa, onko kapitalismikriittisyys hyvä vai huono asia, vaan tavoitteena on ollut pyrkiä tutkimaan kapitalismia erilaisten kriisien kautta.

Tutkimuksen tulokset kapitalismikritiikistä ovat lähes kaikki hypoteesieni mukaisia, mikä ei ollut yllätys, kun otti huomioon aikaisemmat tutkimukset sekä teoriaa kapitalismiin sekä siihen liittyviin kriiseihin. Ikäryhmän osalta olin alun perin asettanut hypoteesiksi, että kapitalismikriittisyys hieman nousee ikäluokan nuorentuessa. Kuitenkin muuten lineaarisesti kasvanut kriittisyys ikäryhmien nuortentuuessa lähtikin laskuun 00-luvulla tai myöhemmin syntyneiden keskuudessa. Saatua tulos on mielenkiitoinen ja ainoa näistä kolmesta tutkimuskysymyksestä, mikä ei ole täysin hypoteesini mukainen, sillä uskoin juuri nuorimpien olevan kaikista kriittisimpiä kapitalismia kohtaan.

Aikaisempi tutkimus aiheesta liittyen on ollut hieman ristiriitaista, mutta hypoteesiani kuitenkin tuki nuorten ikäluokkien suuri yhteiskunnallinen aktiivisuus, joista monessa kritisoidaan juuri vallitsevaa kapitalistista talousjärjestelmää. Toisaalta viime vuonna julkaistussa tutkimuksessa (Veijonaho, Ojala, Hietajärvi & Salmela-Aro 2023) selvisi, että joka viides 11–15 vuotiaista Helsingissä asuvista nuorista ei usko ilmastonmuutokseen. Nuorin ikäluokka on myös kasvanut erilaisessa ympäristössä verrattuna aikaisempiin ikäluokkiin digitalisaation ja

teknologisen vallankumouksen seurauksena, minkä vuoksi he ovat myös alttiimpia globaaleille vaikutteille. Digitalisaation ja teknologian kehityksen ansiosta kaikki on myös aikaisempaa nopeammin ja helpommin saatavilla, mistä voidaan suurelta osin kiittää kapitalismia.

Sukupuolen osalta muunsukupuolisten korkea kapitalismikriittisyys voi liittyä mahdollisesti heidän kokemuksiinsa sosioekonomisista epäoikeudenmukaisuuksista sekä epätasa-arvoisista rakenteista, jotka suosivat kahden sukupuolen mallia. Binäärisestä sukupuolijaottelusta käsin taas tarkasteluna naiset voivat kokea samoja asioita, kuin muunsukupuoliset eli sukupuolten välistä epätasa-arvoa, mikä myös heijastuu heidän vastauksissaan kapitalismikriittisyyttä tarkastellessa. Yhteiskuntaluokan osalta tutkimukset vahvistavat aikaisempia tutkimuksia, missä alemmat luokat ovat kriittisempiä kapitalismia kohtaan. Tämä voi johtua muun muassa koe-tusta taloudellisesta eriarvoisuudesta, mikä voi synnyttää kokemuksen epäoikeudenmukaisesta järjestelmästä.

On myös tärkeä huomata, vaikka tutkimukseni tarkoitus olikin selvittää, missä ryhmissä kapitalismikritiikki on suurinta, yleisesti katsottuna kumpikaan – kapitalismikriittisyys eikä kapitalismimyönteisyys – ole Suomessa kovin kovassa suosiossa, ainakaan näitä muuttujia tarkasteltaessa, vaan todella monen luokan tulos oli hyvin lähellä asteikon keskipistettä muiden muuttujien ollessa vakioituja. Tämä sama ilmiö tuli esille myös MCA analyysin yleiskeskiaarvosta 3,02 eli vaikka tutkimukseni tarkastelikin kapitalismiin kriittisesti suhtautuvia ihmisiä, lähes minkään ryhmän ei voida sanoa olevan todella kriittinen kapitalismia kohtaan muunsukupuolisia lukuun ottamatta. Kaikkien muiden ryhmien arvot liikkuivat 2,5–3,6 välissä, joista kriittisimpiä olivat matalasta yhteiskuntaluokasta tulevat korkeakoulutetut ja myönteisimpiä ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan kuuluvat miehet. Muunsukupuoliset olivat ainoa ryhmä, joiden keskiarvo kapitalismikriittisyyttä tarkasteltaessa nousi yli neljään ja erityisen kriittisiä olivat 00-luvulla tai myöhemmin syntyneet, työväenluokkaiset sekä ilman ammatillista koulutusta omaavat, joiden keskiarvo nousi jopa yli 4,5 (kts. Liitteet).

Tämä on mielestäni myös todella tärkeä asia tuoda esille, sillä nykypäivänä puhutaan paljon yhteiskunnan polarisoitumisesta ja kapitalismiasenteet sekä sitä kautta näkemykset taloudesta yleisesti ovat vain yksi osa-alue monista, mikä tuntuu jakavan kansalaisia aikaisempaa enemmän kahtia. Tämän tutkimuksen mukaan suurimman osan yhteiskunnalliset näkemykset – ainakaan kapitalismin osalta – ovat todellisuudessa hyvin lähellä toisiaan, vaikka ennakoita voitiin olettaakin muuta.

Tämä sama ilmiö on havaittu myös Yhdysvalloissa, jossa demokraatteja sekä republikaaneja pyydettiin sijoittamaan vastapuolen mielipiteet erilaisille aiheille ja politiikan osa-alueille arvokartalla. Tulokset osoittivat, että molemmat ryhmät arvioivat toistensa näkemykset usein paljon kauemmas ääri-laidoille kuin ne todellisuudessa olivat. (Yudkin, Hawkins & Dixon 2019.) Samoin suomessa Elinkeinon tutkimuslaitos ETLA on tutkinut eduskuntavaaliehdokaiden poliittisten näkemysten muutosta vuosilta 2011, 2015 sekä 2019 ja tuloksista voidaan havaita, kuinka ehdokaiden näkemuserot ovat pysyneet tasaisina ilman radikaaleja muutoksia mihinkään suuntaan. (Fornaro 2021).

Lopuksi haluan vielä mainita käyttämistä tutkimusmetodeista, ettei varianssianalyysia ja MCA menetelmän tuloksia voida täysin verrata toisiinsa, sillä niissä on erilainen otos. MCA analyysiin on otettu vain ne havaintoyksiköt, jotka ovat vastanneet kaikkiin neljään kategoriaan ja näitä oli siis noin 84 % koko havaintoaineistosta. Lisäksi muunsukupuoliset oli jätetty kokonaan pois pienen vastaajamäärän vuoksi. Jos molemmissa tutkimuksissa olisi ollut sama otos, olisi tulosten välinen vertailu ollut myös huomattavasti mielekkäämpää.

Toinen tutkimukseni liittyvistä haasteista liittyi käyttämäni summamuuttujaan, joka koostui markkinatalouteen (5), omistajuuteen (2) sekä talouskasvuun (1) liittyvistä kysymyksistä. Alun perin tarkoitukseni oli tehdä kaikista kolmesta kategoriasta erilliset summamuuttujat tai vaihtoehtoisesti yhdessä summamuuttujassa olisi ollut yhtä monta jokiseen kategoriaan liittyvää väittämää. Käyttämäni syksyn 2022 aineisto oli kuitenkin hyvin markkinatalouteen painottuva, minkä vuoksi en voinut tehdä kumpaakaan edellä mainituista, vaan päädyin tähän lopputulokseen. Tämän vuoksi pohdinkin, kuvaako luomani summamuuttuja liikaa markkinatalouteen eikä kapitalismiin liittyviä asenteita.

Tämän vuoksi olisikin mielenkiintoista päästä tekemään tämä tutkimus niin kuin alun perin olin sen kaavaillut, sillä uskon saavani sen avulla vielä tarkemman kuvan nimenomaan ihmisten kapitalismiasenteista. Lisäksi jatkotutkimuksen kannalta olisi kiehtovaa tutkia muunsukupuolisia vielä tarkemmin ja suuremmalla otannalla, sillä tässä tutkimuksessa heitä oli vain 26. Itseäni kiinnostaisi kovasti, muuttuisivatko hyvin kriittiset asenteet kapitalismia kohtaan suuremmalla otannalla, vai pysyisivätkö ne edelleen samalla tasolla.

Huomionarvoista on myös, että tämä tutkimus tarkasteli vain suomalaisten kapitalismiasenteita vuodelta 2022. Tulevaisuudessa voisi olla kiinnostavaa tutkia myös muiden maiden asenteita

kapitalismiin liittyen ja selvittää, vaikuttavatko kulttuuriset sekä alueelliset tekijät. Vaihtoehtoisesti pitkittäistutkimus yhden tietyn maan kapitalismikriittisyydestä olisi kiinnostava projekti. Etenkin ikäluokkaa voisi olla kiinnostavaa tutkia pitkittäistutkimuksen avulla, sillä on mahdollista, ettei kapitalismikriittisyyden lasku nuoremmassa ikäluokissa ole pysyvä tila ja tulevaisuudessa se voi muuttua elämäkokemusten sekä muiden tekijöiden vaikutuksesta.

TUTKIMUKSESSA KÄYTETTY AINEISTO

Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA): EVAn Arvo- ja asennetutkimus syksy 2022. Aila. Versio 1.0 (2023-07-13). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3780>

LÄHTEET

Alaja, A. (2011). Mikä ihmeen degrowth? Johdatus kasvukritiikin uuteen aaltoon. *Kalevi Sorsa säätiön julkaisuja*, 4, 2011.

Aro, J., & Jokivuori, P. (2015). *Klassinen sosiologia ja moderni maailma* ([Uusi p.].) Docendo.

Cole, Wade M. (2019). Wealth and health revisited: Economic growth and wellbeing in developing countries, 1970 to 2015. *Social Science Research*. Volyme 77. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.09.003>

Demos, T.J. 2016. Against the Anthropocene. Bénédicte Ramade (toim.), *The Edge of Earth. Climate Change in Photography and Video*. Lontoo: Black Dog Publishing 27–34

Elinkeinoelämän valtuuskunta. (ei pvm.). *Taustatietoa tutkimuksesta*. Luettu 8.11.2023. <https://arvopankki.eva.fi/tietoja.php>

Ellis, P. D. (2010). *The Essential Guide to Effect Sizes. Statistical Power, Meta-Analysis, and the Interpretation of Research Results*. Cambridge: Cambridge University Press.

Erola, J. (2010). *Luokaton Suomi? – Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus. Helsinki University Press.

Extinction Rebellion. (ei pvm.). *What is XR?* Luettu 15.11.2023. <https://rebellion.global/about-us/>

Feixa, C., Pereira, I., & Juris, J. S. (2009). Global citizenship and the ‘New, New’ social movements: Iberian connections. *Young (Stockholm, Sweden)*, 17(4), 421-442. <https://doi.org/10.1177/110330880901700405>

Fornaro, P. (2021). Onko Suomalainen politiikka polarisoitunut. *ETLA, Helsinki*

Goossen, M. (2020). The gender gap in welfare state attitudes in Europe: The role of unpaid labour and family policy. *Journal of European Social Policy*, 30(4), 452-466. <https://doi.org/10.1177/0958928719899337>

Haavisto, I., & Kiljunen, P. (2009). Kapitalismi kansan käräjillä: EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2009. *Helsinki: EVA*. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/2416_kapitalismi_kansan_karajilla.pdf

Haavisto, I. (2023). Johan on markkinat. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2023 no 118. Helsinki: EVA. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2023/02/eva-analyysi-no-118-1.pdf>

Haavisto, I. (2020). Askel oikealle. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2020 no 79. Helsinki: EVA. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2020/03/eva_analyysi_no_79.pdf

Haraway, D. (2015). Anthropocene, Capitalocene, Chthulcene. Donna Haraway in conversation with Martha Kenney. Heather Davis ja Etienne Turpin (toim.), *Art in the Anthropocene. Encounters Among Aesthetics, Politics, Environments and Epistemologies*. Lontoo: Open Humanities Press, 255–270.

Hernandez-Arriaza, M., Roque, I. M. S., Blanc, G. A., & Shorey, S. (2023). Gen-Z university students' attitudes toward current global trends: environment, globalisation, immigration, feminism and capitalism. *Globalisation, Societies and Education*, 1-16

Hoggett, P. (2013). Climate change in a perverse culture. Sally Weintrobe (toim.), *Engaging with Climate Change. Psychoanalytic and Interdisciplinary Perspectives*. Lontoo & New York: Routledge, 56–72.

Husso, S. (2017). Kohtuullinen utopia: Eettisen itsen luominen kasvukriittisen yhteiskunnallisen liikkeen teksteissä. *Sosiologia*, 54(2), 166–182. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124284>

IPCC (2014) Summary for policymakers. Teoksessa *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–32.

Jokivuori, P., & Hietala, R. (2007). *Määrällisiä tarinoita: Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta*. WSOY.

Jokivuori, P., Litmanen, T., & Ruuskanen, P. (2012). Marx, kriisit ja kapitalismi. *Talonpoikaisuuden ja post-sosialismin jäljillä : todellisuuksia tutkimassa Ilkka Alasen seurassa = Traces of peasantry and post-socialism : researching realities with Ilkka Alanen*, 231-242

Kanniainen, V. (2006). Moraali ja markkinat. *Tieteessä Tapahtuu*, 24(3). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/tt/article/view/56592>

Kanniainen, V., & Malinen, T. (2010). Talouskriisin taustat: politiikkavirheet, sairaat kannusteet vai molemmat. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 106(1), 24-43

Kiander, J. (2001). *1990-luvun talouskriisi. Suomen Akatemian tutkimusohjelma: Laman opeutukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT.

Klein, N. (2014). *This Changes Everything*. New York: Simon & Schuster.

Kocka, J., & Soukola, T. (2016). *Kapitalismin lyhyt historia*. Gaudeamus.

Kontinen, E. (1999). Ympäristökansalaisuuden kyläsepat. Keitä ovat ja mistä tulevat ympäristöaktivistit? Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, SoPhi. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/47888>

Kumpulainen, J., & Leinonen, P. (2023). Valtiotieteellisiä tulokulmia kapitalismin ekologiseen sääntelyyn.

KvantiMOT. Viimeksi päivitetty 3.12.2002. *Varianssianalyysi*. Luettu 30.11.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/varianssi/anova.html>

Leeson, P. T. (2010). Two cheers for capitalism?. *Society*, 47, 227-233.

Marx, K., Engels, F., Koivisto, J., Mäki, M., Uusitupa, T., & Lahtinen, M. (2016). *Kommunistinen manifesti*. Vastapaino. Alkuperäinen teos julkaistu vuonna 1848.

McGowan, T. (2016). *Capitalism and desire: The psychic cost of free markets*. Columbia University Press

OccupyWallStreet. (ei pvm.) *About*. Luettu 7.12.2023. <http://occupywallst.org/about/>

Oxford English Dictionary, s.v. “capitalism, n.”, July 2023. Luettu 13.11.2023 https://www.oed.com/dictionary/capitalism_n2?tab=meaning_and_use#10138274

Pekkarinen, J., & Sinko, P. (2011). Finanssikriisin reaalitaloudelliset vaikutukset Suomessa: alustava kokonaisarvio

Peterson, R. A., Kozmetsky, G., & Albaum, G. (1991). The public's attitude toward capitalism: 1980–1989. *Business horizons*, 34(5), 59-63. [https://doi.org/10.1016/0007-6813\(91\)90049-2](https://doi.org/10.1016/0007-6813(91)90049-2)

Polanyi, K., Heiskala, R., & Vilokkinen, N. (2009). *Suuri murros: Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Vastapaino.

Rainio, M. (2017). Kuinka katsoa ilmastonmuutosta?. *Demos*, 12, 13.

Ruuskanen, P. (2019). Joseph A. Schumpeter – kapitalismi muutoksena. Teoksessa Kauppinen, I., Pyykkönen, M., & Moisio, O (toim.) *1900-luvun saksalainen yhteiskuntateoria*. Gaudeamus

Saari Juho. Hyvinvointi markkinayhteiskunnassa – Karl Polanyin teoria markkinayhteiskunnan sääntelystä. Toimitettu teoksessa Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita. (2013). Saari, J., Taipale, S., & Kainulainen, S. (toim.).

Schneider, François; Kallis, Giorgios & Martinez-Alier, Joan (2009): Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue. *Journal of Cleaner Production* 18 (2010), 511-518. https://degrowth.org/wp-content/uploads/2011/05/Schneider_Crisis-or-opportunity.pdf

Shahrokhi, M. (2011). The Global Financial Crises of 2007–2010 and the future of capitalism. *Global finance journal*, 22(3), 193-210.

Shaikh, A. (2000). Explaining the global economic crisis. *Historical materialism*, 103-144.

Sorsa, S. (2023). Vaihtoehtoja kasvulle ja fossiilikapitalismille: Katsaus degrowth-keskusteluun. *Tutkimus & kritiikki*, 3(1), 103–116. <https://doi.org/10.55294/tk.128626>

Staggenborg, S. (2016). *Social movements*. Oxford University Press, USA.

Stevenson, B. ja Wolfers, J. (2013). "Subjective Well-being and Income: Is there any evidence of satiation?" *American Economic Review: Papers & Proceedings*, 103(3), 598-604.

Swedberg, R. (2005). Towards an economic sociology of capitalism. *L'Année sociologique*, 55, 419-449. <https://doi.org/10.3917/anso.052.0419>

Talouspolitiikan arviointineuvosto. (2018). Talouspolitiikan arviointineuvoston raportti 2017. Talouspolitiikan arviointineuvosto VATT Valtiontalouden tutkimuskeskus. Helsinki.

Veijonaho, S., Ojala, M., Hietajärvi, L., & Salmela-Aro, K. (2023). Profiles of climate change distress and climate denialism during adolescence: A two-cohort longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/01650254231205251>

Väyrynen, Raimo (2010): Finanssikriisi ja globalisaation hallinta. Teoksessa Rouvinen, Petri ja Ylä-Anttila, Pekka (toim.): Kriisin jälkeen. Helsinki: Taloustieto Oy.

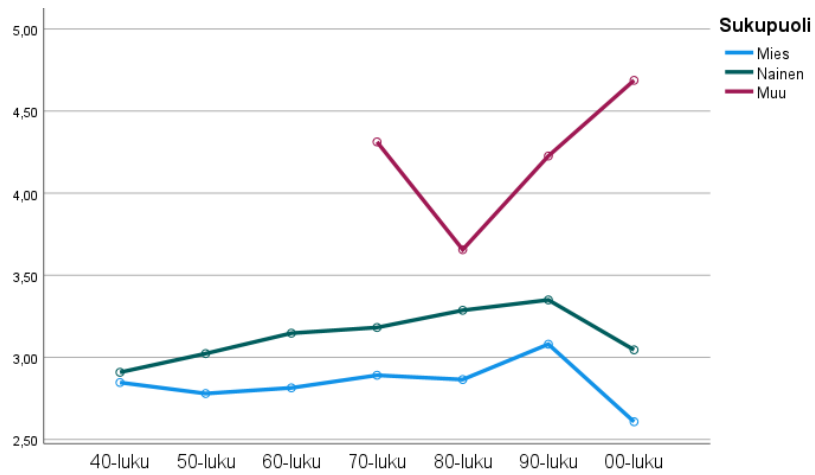
Western, M. (1999). Who thinks what about capitalism? Class consciousness and attitudes to economic institutions. *Journal of Sociology*, 35(3), 351-370. <https://doi.org/10.1177/144078339903500306>

Yudkin, D., Hawkins, S., & Dixon, T. (2019). The perception gap: How false impressions are pulling Americans apart

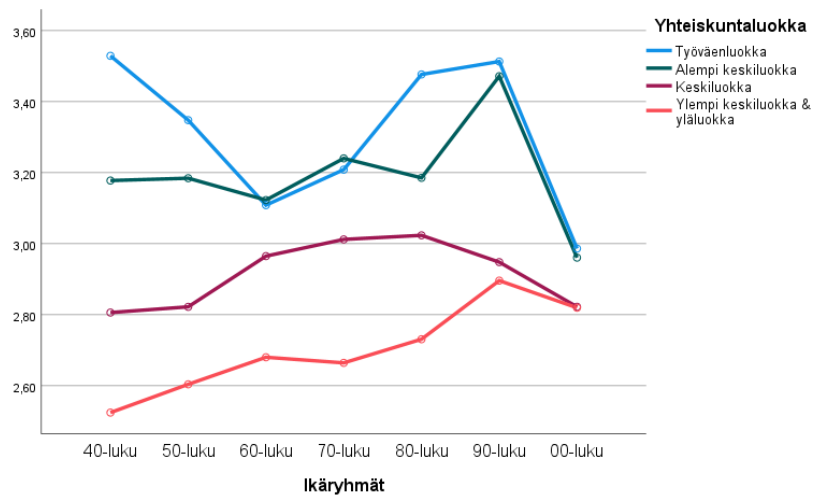
Zitelmann, R. (2023). Attitudes towards capitalism in 34 countries on five continents. *Economic affairs (Harlow)*, 43(3), 353-371. <https://doi.org/10.1111/ecaf.12591>

LIITTEET

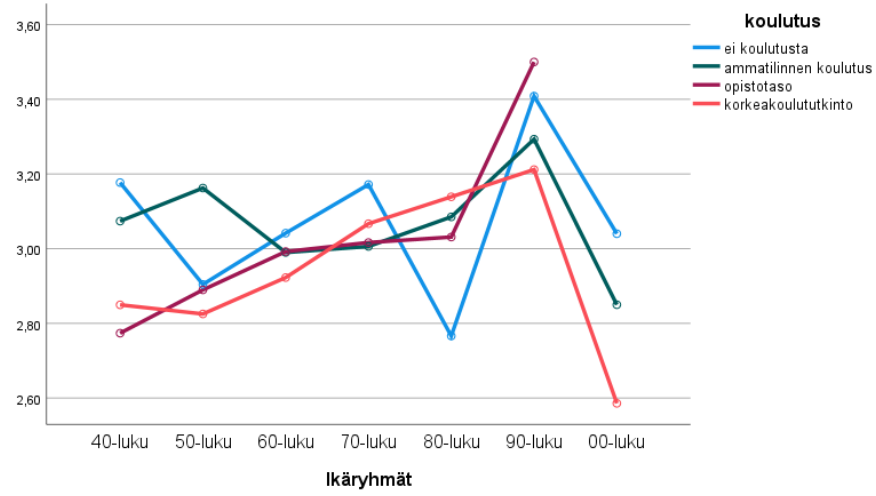
Liite 1.

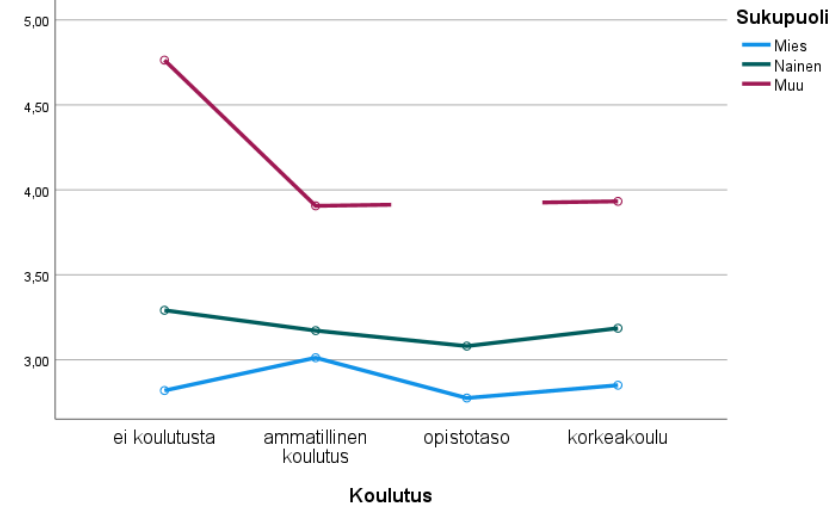
Liite 2.

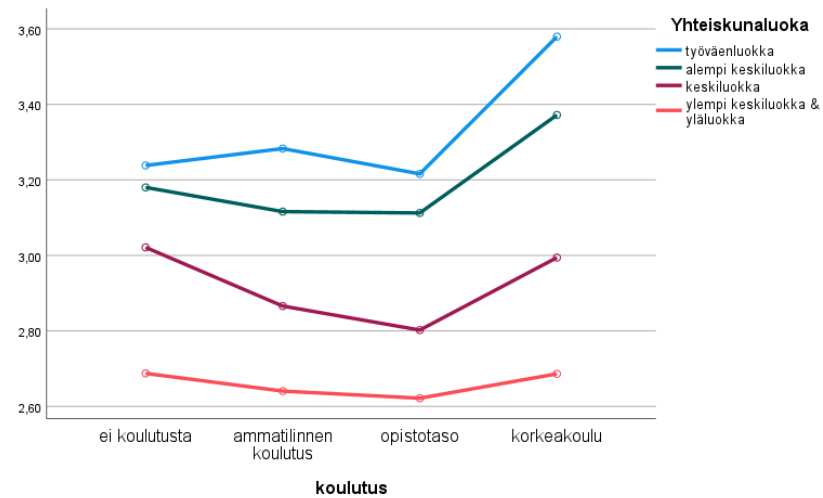
Liite 3.

Liite 4.

Liite 5.

Liite 6.

